

Avrupa Dekoratif Sanatlarındaki Chinoiserie Etkisinin Tekstil Baskıcılığındaki Yansımaları

Leyla YILDIRIM*, Özlenen ERDEM İŞMAL*

Özet

Anahtar kelimeler: Tekstil baskı tasarımı, bakır plaka baskı, chinoiserie, Avrupa dekoratif sanatı.

Avrupa'nın Doğu ile ticaretinin oldukça eskilere dayanan bir geçmişi bulunmaktadır. Bu ticaret, sadece ekonomik boyutta kalmamış, bilgiden tekniğe her türlü kazanımların da paylaşılmasıyla kültürel alışveriş şeklinde gelişmiştir. Doğu, sürekli olarak Avrupa için gizemli, keşfedilmesi gereken büyümlü bir ortam olmuştur. Bu düşsel ülkelerle ilgili yaratılan düşünceler ve oradan getirilen malların ihtişamı zaman zaman Avrupa dekoratif sanatlarını etkilemiş ve sanat tarihinde chinoiserie denilen, mobilyadan, duvar kâğıdına, seramikten tekstile kadar uzanan değişik ürün gruplarında etkisi görülen bir modanın gelişmesini sağlamıştır.

Summary

Keywords: Textile printing design, copper plate printing, chinoiserie, European decorative art.

Europe and East have a trading history which dated back to ancient times. This trading had not only economical dimensions it also had been developed via cultural exchange by sharing knowledge and technical lore. East had been continuously mysterious and magical place for Europe that needs to be discovered. Notions and the goods imported from these magical countries had affected Europe's decorative arts and this process developed a fashion known as chinoiserie which had effects on furniture to wall papers and ceramics to textiles.

Uzak Doğu ile ticaret çok eskilere dayan- sa da, Portekizlilerin bu alandaki payları oldukça büyüktür. Özellikle Vasco da Gama'nın Hindistan seferi ile Doğuya ait dekoratif ürünler Avrupa pazarlarında talep görmüş ve dekoratif sanatları etkilemiştir. Doğudan gelen ürünler arasında mavi-beyaz Çin porse- lenlerinin üretilmeleri, Avrupalılar için oldukça önem- li olmuştur. XIV. yy'dan itibaren Avrupa'ya ihraç edi- len bu ürünlerin XVIII. yy'a kadar Avrupa'da üretil- memesi, talebin artmasına neden olmuş ve mavi renk de popüler hale gelmiştir (1). Özellikle eğlence ve zev- kin ön plana çıktığı Rokoko Dönemi Avrupa dekoratif sanatlarında chinoiserie etkisindeki ürünlerin gelişme- sine uygun bir ortam yaratmıştır. Her ne kadar Rokoko, bir süsleme anlayışını anlatıyorsa da, özellikle Fransa'da başka adlar altında tanınmış ve Louis üslup- ları olarak gösterilmiştir. Hatta Fransa'nın bundan önceki sanatı da, XIV. Louis üslubu adı altında sanat tarihine geçmiştir. Bunun gibi Régence Devri denilen döneme, XV. Louis üslubu (1723-1774) denilir. Sonra,

XVI. Louis üslubu (1774-1792) ve Napolyon dönemi- nin Empire Sanatı gelir (2).

Rokoko döneminin ressamı çalışmaları doğunun gizemli, resimsel görüntüsünü konu edinmişlerdir. Bu dönem boyunca, chinoiserie etkisi tüm Fransa'ya yayılmış ve tekstil baskıcılığını da etki- lemiştir.

Perdelik ve döşemelik kumaşlar olarak kullanılan ve günümüze kadar karakterini koruyan *Toile de Jouy* kumaşlar da Avrupa dekoratif sanatların- da etkili olan chinoiserie modasından etkiler yansı- tılmaktadır. Bu durum, François Boucher ve Jean Baptiste Pillement gibi ressamın 1755-1760 yıllarında yaptığı chinoiserie etkili gravürlerine dayanmaktadır (3).

İngiliz Doğu Hindistan Şirketi (The English East India Company) 1789 yılında Avrupa'ya yaptığı ithalatta kavanoz, kâse, küçük heykelciklerden

Resim 1: Chinoiserie, 1780, Morgaine le Faye
(<http://trouvais.com/category/antique-fabric/>)

Resim 2: Jean Baptiste Huet, 1783, "Les Travaux de la Manufacture" detay
(<http://trouvais.com/category/antique-fabric/>)

oluşan özel sipariş malların yanında perde, yatak askısı ve sandalyelerde döşemelik olarak kullanılan Çin tarzında (*chinoiserie*) baskılı pamuklular da bulunmaktaydı (4). XVII. yy. sonu ve XVIII. yy. başında bu çlgın moda, ekonomik şartların değişmesine neden olmuştur. Tekstil endüstrisini zarara uğratan Hindistan'dan ithal edilmiş tekstillere bir engel oluşturmak için konulan koruyucu yasal önlemlere rağmen, tüketiciler taleplerinden vazgeçmemişler ve Avrupalı baskıcılar Doğu kaynaklı bu görsel zenginliği taklit etmek ve pazar paylarını arttırmak için büyük gayret göstermişlerdir. Hindistan'dan ve Çin'den ithal edilen kumaşlar-

Resim 3: William Kilburn (1745-1818); kağıt üzerine sulu boya; İngiltere, 1788-92, Victoria & Albert Museum

Resim 4: Döşemelik kumaş, bakır plaka baskı, Robert Jones & Co, 1761, Victoria & Albert Museum

dan geliştirilen, keten ve pamuk baskılar, orta sınıf ev dekorasyonunda oldukça fazla etkili olmuş, hatta sınıf atlamak için bu kumaşlardan yapılan giysilerin oluşturduğu ikinci el pazarları kurulmuştur (5).

Fransa'da 1665 yılında, dokuma ticaretini, çalışma usullerini ve kumaş kalitesini etkileyen düzenlemeleri yapan Ekonomi Bakanı Jean Baptiste Colbert tarafından tekstil üretiminin temel sistemi geliştirilmiş, aynı dönemde Fransa'ya sayısız çeşitte *indienne* denilen Hint chintzleri ithal edilmiştir.

Resim 5: Duvar Kağıdı. Laura Ashley "Simple Pleasures" Toile in Crimson. (http://images.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.e-designtrade.com/%255CPICS%255CIMAG-JKL%255CLA1188_91.JPG&imgrefurl)

Resim 7: Robert Allen'den yastık örnekleri (www.sohaute.typepad.com/sohaute/haute-decor/)

Çözücü ipek, atkısı pamuk olan çeşitli çizgili, dama desenli ve küçük çiçekli dal desenleri olan kumaşlar *siamoise* olarak adlandırılıyordu. Çünkü bu desenler Fransa'yı ziyaret eden Siyam büyük elçisinin giysisinde kullanılan desenlerin taklitlerinden oluşuyordu. 1746 yılında chintz kumaşlarının üretimine o dönemde Fransa yasaları dışında kalan Moulhouse'da başlanmıştır. Dikey çizgili, çiçekli desenler ve bazı *chinoiserie*'lerde olduğu gibi, Fransız tekstilleri ince sarmaşık dalları ile doluydu. Oldukça beğenilen, *Indienne* tarzı çiçekli kumaşlar 1770'li yıllarda Oberkampf Fabrikası'nda üretilmiştir (6).

Resim 6: "Folie Chinoise", Suzanne Rheinstejn'in, Lee Jofa için tasarladığı Fransız chinoiserie tasarımlarından etkiler taşıyan pamuk üzerine baskısı (www.stylecourt.blogspot.com/2007_06_01_archive.html)

1783 yılında, XVI. Louis, Oberkampf fabrikasını Kraliyet Fabrikası (Manufacture Royal de Jouy) olarak ilan etmiştir. Ayrıca Hindistan'dan gelen pamuklu mallara olan yoğun ilgiden dolayı, özellikle de keten ve yün üreticilerinin desteğiyle 1701 yılında chintz kumaşların ithalatı yasaklanmıştır. 1720-1774 yıllarında ise tüm pamukluların ithalatına yasak getirilmiştir. Fransa'nın yaklaşık 70 yıl süren yaşağı ise 1686 yılında başlamıştı (7). Yasaklamalar bu malların ticaretinin yasadışı yollardan yapılmasına neden olmuştur. XVII. yy'da bu moda, son derece sıradan, yerel üretimle karşılaşmaya çalışılıyordu. Oysa Hindistan'dan gelen kumaşlar oldukça kaliteliydi (8). 1730 yılından sonra Pineau ve Meissonnier gibi tasarımcıların etkisi altında Çin Sanatı dalgasının da etkisinde dekoratif sanatlarda asimetrik eğilimler görülmekte (9) ve 1730 yıllarında dekoratif süslemeler resimsel hale dönüşmektedir (10). Çin'den ithal edilen malların azalması fiyatlarının aşırı derecede artmasına yol açarak, küçük bir azınlık dışında bu mallara sahip olamayanların egzotizme olan özlemlerini dekoratif sanatlarda yaratılan fantastik doğu izlenimleriyle gidermeye çalışmalarına neden olmuştur. XIX. yy'da *chinoiserie* diye adlandırılan modanın ilk örnekleri XVII. yy'da tüm dekoratif sanatlarda görülmüştür. François Boucher ve Jean-Baptiste Pillement gibi sanatçıların

Resim 8: Eleria, Robert Allen (soldaki), Green Tea, (soldaki) Biscotti (sağdaki) (www.sohaute.typepad.com/sohaute/haute-decor/) Çiçekli ağaçlar arasında kuşları tasvir eden Eleria deseni 18 ve 19 yy Chinoiserie baskılarını anımsatmaktadır.

yaptıkları gravürler, dönemin tüm yapıtlarını etkilemiş, XVII. yy'ın duvar kâğıtları da bundan nasibini almıştır. Fransa'da üretilen duvar kâğıtları tekstillere bağlı olarak üretildiklerinden, özgün motiflerden çok, ipekli ve baskılı kumaşların desenleri uygulanmıştır.

Duvar kâğıdı fabrikası Reveillon de Paris, Versay (Versaille) yakınlarındaki Jouy kumaş baskı fabrikası ile iş birliği içinde çalışarak kumaş baskısında kullanılan desenleri, duvar kâğıdına basıyordu. Bunlar çok renkli veya tek renkli baskılar şeklinde, Hint çiçeklileri, fantastik kayalık desenleri olarak basılıyordu. Çinlilerdeki gibi kıvrık çatılı küçük köşkler veya bahçe kulübeli, yakıcı havadan korunmak için şemsiyeler vb. gerçek ile düşsel unsurlar birbirine karışmış halde idi.

Resim 9: Fishing Village-black, Pas dokulu duvar kağıdı, Thibaut. (http://www.gaitainterior.com/blog/?p=1720)

XVIII. yy'ın sonu ve XIX. yy. başından itibaren Çin üzerine bilgiler daha da belirginleşmiştir. Çinlilerin yaşamları, giysileri, ev eşyaları vb. bilgiler, 1757'de William Chambers, George Staunton gibi yazarlar tarafından yayımlanmıştır. Bunlar Çin ile ilgili olarak batının görüş açısının genişlemesinde temel kaynaklar olmuşlardır.

1815 yılında Fransa'da yaratılan Panoramik Çin tören alayında tasvir edilen manzara Avrupalı bir havaya bürünmüştü. Oldukça neoklasik stildeki kişilikler artık XVIII. yy süslemeci dünyanın görünüşünü sunan, izlenecek ifadeler olmuştu. Aydınlanmacıların rasyonalist görüşleri bu bakış açısını oldukça etkilemiş, Çin üzerine olan bu düşsel ifadeler daha gerçekçi bir hal alarak, artık çağın insanları ile toplumun görüntüsü örtüşmeye başlamıştır.

Etkisini yüzyıl boyunca sürdüren *chinoiserie*'in uzun bir aradan sonra, ilk örnekleri 1830'lu yıllarda Rokoko ile tekrar görülmeye başlamıştır. Çin tarzı duvar kâğıtları 1860'ların tekrar eden motifleri için bir esin kaynağı olmuştur. Bu tasarımlarda konturlanmış dallar, çiçeklenmiş bambular kuşlarla tamamlanmış, vazolar kullanılmış, XIX. yy'ın ikinci yansından itibaren ise *chinoiserie*, Japonizm etkisi ile rekabet etmek durumunda kalmıştır. Aslında, başından itibaren bazı karakterlerin giysilerinde olduğu gibi Japon süsleme unsurlarını da içinde barındıracak şekilde her iki ulusun etkisini taşıyordu. Bazen bitki

Resim 10: Çin etkisi taşıyan panel (http://www.gaitainterior.com/blog/?p=1720)

yorumlarının nerden geldiğini söylemek zordur. Bununla birlikte 1860 yılından itibaren duvar kâğıtlarında Japon estamplarından alınmış unsurlar görülür (11). XVII. yy sonunda Fransa'da endüstrileşmenin başlangıcından itibaren, Hindistan'dan gelen boyalı baskılı kumaşlar olabildiğince taklit ediliyordu. Özgün tasarımlara ihtiyaç yoktu ve yetenekli gravürçüler kopyalayıp, deseni uyarlayabiliyordu. 1783 yılında Jean Baptist Huet, Oberkampf baskı fabrikasında çalışmaya başlamış ve 1811'deki ölümüne kadar bakır gravür baskıları için kompozisyonlar oluşturmuştur (12).

Avrupa plastik sanatları ve dekoratif sanatlarında, Marko Polo'nun Çin'e yaptığı seyahatlerini anlatan hikâyelerinin ve oradan ithal edilen, sanat objeleri, seramik, tekstil ve lake ürünlerin yarattığı şiirsel ve büyüleyici bir Çin etkisinin izleri görülmektedir. XVII.yy'da Çin tarzının taklitleri şeklinde üretilen seramikler, lake ve tekstil ürünleri moda dönüşümüştür. Louis Le Vau tarafından, XIV. Louis için Versay'daki parkta yapılan Trianon porseleni bu moda bir örneği (1670) olup, XVII.yy'dan XVIII.yy'a geçerken sayısız ölçüde yapılan Çin pagodası ve köşkerlerinin ilk örneğini oluşturmuştur.

XVIII. yy'da, İngiliz baskılı kumaşları oldukça çeşitli desenleri içeriyordu. Bunlardan biri Pagodalarla süslenmiş, Çinli figürleri, hayvanları, kuşları ve tuhaf şekilli taş desenleri bulunan *chinoiserie* tarzı kumaştı. *Chinoiserie* tarzı desenler, bakır plaka baskı tekniği ile hayat bulmuştu. Bunun yanında birçok resimsel ifadeler, mimari ayrıntılar, av sahneleri, hayvanlar, çeşitli figürler, kuşlar, ağaçlar ve bazen bunların Çin pagodaları ve kuşları ile olan bileşiminden oluşmuş desenler kullanılmaktaydı. Bu desenler, dokuma duvar resimlerinde (tapestry) olduğu gibi kumaşlarda da görülüyordu.

Resim 11: İç mekan dekorasyonunda Çin etkileri (http://www.gaitainterior.com/blog/?p=1720)

Hindistan'a özgü çiçek desenlerinde olduğu gibi, kıvrımlı çiçekler ve bitkisel uzantılar dikey çizgilerle kombine edilmiş çiçek süslemeleri şeklinde çeşitli çiçek desenleri Avrupa tekstillerine girmişti. Bu yenilikler, geleneksel İngiliz tekstil tasarımının gidişine yön vermiştir. William Kilburn'ün(*) 1790'larda kullandığı dikey çizgili bitkisel formlarında olduğu gibi daha renkli ve daha fantastik olmasa da 1770 ve 1780'lerin bitkisel formları olabildiğince renkli, parlak ve dinamikti. Buna rağmen, İngiliz chintz tasarımı William Morris'in tasarımlarıyla en iyi örneklerini vermiştir.

Çin etkisi taşıyan kumaş tasarımlarını günümüzdeki koleksiyonlarda da görmek olasıdır. Örneğin XXI. yüzyılın en romantik markalarından biri olarak kabul edilen Laura Ashley'in 2005 kış koleksiyonundaki duvar kâğıtları, XVIII. yüzyılın sonlarında tasarlanan ve Avrupa'ya ihraç edilen, kavisli çizgiler ve fantastik kuş motifleriyle süslenen el boyaması duvar kâğıtlarının, etkilerini yansıtmaktadır.

Sonuç

Sanat ile tekniğin bileşimi olarak ele alınan tekstil baskıcılığı, ilk kullanılışından günümüze kadar uzanan süreçte iklimsel, coğrafi, kültürel vb. birçok etmenin yanı sıra hem sanatsal hem de teknik gelişmelerden ve bunların birbirleri ile olan etkileşimlerinden fazlaca etkilenmiştir. El blok baskıcılığı ile başlayarak, bakır plaka baskı, rulo baskı, düz şablon baskı, rotasyon baskı teknolojilerine doğru gelişen ve günümüzde dijital (sayısal) baskı teknolojisine ulaşılan tarihsel süreç içinde, bunların kullanımını ile yapılan tekstil üretimlerinde sanat akımlarının, toplumsal değişimlerin, ekonominin, dünya ticaretinin ve modağa bağlı eğilimlerin etkilerini görmek olasıdır. Uzak Doğu'nun keşfi ve oraya özgü ürünlerin çok renkli görüntüsü, Avrupalıların sürekli ilgisini çekmiş ve Çin tarzının sanat ürünlerine yansımaya neden olmuştur. Çin mallarına olan ilgi eskilere dayanmakla birlikte Rokoko dönemi *chinoiserie* etkisinin en belirgin olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Bunda o dönemin ressamlarının gravür tekniği ile çalışmalarının etkisi ve tekstil baskıcılığının o dönemde bu tekniği kullanım alanına katması önemlidir. Ayrıca bakır plaka ile baskı tekniği Çin manzara resimlerinin pitoresk görüntüsünün de en iyi şekilde ifade edilmesini sağlamıştır. Günümüzdeki Çin etkisine benzer bir durum XVII-XVIII. yy'da da yaşanmıştır. Sanat tarihinde belli bir iz bıraktığı gibi tekstil baskı tarihinde de bunun etkilerini görmek mümkündür. Uzak Doğunun gizemi, özellikle baskılı tekstillerde Çin'e ait motiflerle karakteristik bir tasarım tipine dönüşerek, tasarım tarihinde yerini almıştır ve günümüz tasarımlarında da yeniden yorumlanmaktadır.

* Öğr. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü öğretim görevlisi,

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü öğretim üyesi

KAYNAKÇA

- Cabot, Nancy Graves, **Some Pattern Sources of 18th and 19th Century Printed Cottons**, http://www.cs.arizona.edu/patterns/weaving/articles/nb49_pat.pdf
- Crawford, Rachel, **The Global Influence on Interior Design and The Impact on a Family and Consumer Sciences Professional**, Northwest Missouri State University, www.kon.org/urc/crawford.pdf
- Cummings, James and Patricia, **Quilter's Museum Publication**, Concord, NH, www.quiltersmuse.com
- Cummings, Patricia, **A Fabric with Roots in the Eighteenth Century** <http://www.quiltersmuse.com/toile.htm>
- Grant, Ian, **Great Interior**, Weidenfeld and Nicholson, London,

1967.

- Gril-Mariotte, Aziza, **Les Textiles en Méditerranée XVe-XIXe siècle**
- Osborne, Harold, Marc Jordan, **The Oxford Companion to the Decorative Arts**, Oxford University Press, New York, 1985, s.671
- Osborne, Harold, Jordan, Marc, **Chinoiserie**, Oxford University Press 2001, <http://www.mywire.com/a/Oxford-Companion-Western-Art/Chinoiserie/9598672/>
- Richards, Sarah, **Eighteenth-Century Ceramics**, Products for a Civilised Society, Manchester University Press. 5. Les chinoiserie du papier peint du XVIII. au XX. Siècle, www.mulhouseum.uha.fr
- Tanaka, Yuko, **A Comparative Study of Textile Production and Trading from the Beginning of the 16th Century to the end of the 19th Century**, Hosei University Bulletin, February 1995
- Turani, Adnan, **Dünya Sanat Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s.484
- Les chinoiserie du papier peint du XVIII. au XX. Siècle http://www.mulhouseum.uha.fr/site/_sys_ressources_preview.php?docId=991985789
- http://www.kapidergisi.com/dekorasyon-188-Hepburn_evlerin_de_ilhami_oldu-kapi.html
- http://images.google.com.tr/imgres?imgurl=http://www.edesigntrade.com/%255CPICS%255CIMAG-JKL%255CLA1188_91.JPG&imgrefurl
- www.stylecourt.blogspot.com/2007_06_01_archive.html
- <http://www.gaitainteriors.com/blog/?p=1720>
- www.sohaute.typepad.com/sohoute/haute-decor/

NOTLAR

1. Rachel Crawford, **The Global Influence on Interior Design and The Impact on A Family and Consumer Sciences Professional**, Northwest Missouri State University, www.kon.org/urc/crawford.pdf
2. Adnan Turani, **Dünya Sanat Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 484.
3. James and Patricia Cummings, **Quilter's Museum Publication**, Concord, NH, www.quiltersmuse.com
4. Bkz. Sarah Richards, **Eighteenth-Century Ceramics**, Products for a Civilised Society, Manchester University Press. s.59.
5. Bkz. A.g.y., s.190
6. Yuko Tanaka, **A Comparative Study of Textile Production and Trading from the Beginning of the 16th Century to the end of the 19th Century**, Hosei University Bulletin, February, 1995.
7. Patricia Cummings, **a Fabric with Roots in the Eighteenth Century** <http://www.quiltersmuse.com/toile.htm>
8. Aziza Gril-Mariotte, **Les Textiles en Méditerranée XVe-XIXe siècle**
9. Harold Osborne, **The Oxford Companion to The Decorative Arts**, Oxford University Press, New York, 1985, s.671
10. Ian Grant, **Great Interior**, Weidenfeld and Nicolson, London, 1967, s.58
11. **Les chinoiserie du papier peint du XVIII. au XX. Siècle**, http://www.mulhouseum.uha.fr/site/_sys_ressources_preview.php?docId=991985789
12. Nancy Graves Cabot, **Some Pattern Sources of 18th And 19th Century Printed Cottons**, http://www.cs.arizona.edu/patterns/weaving/articles/nb49_pat.pdf Osborne, Harold, Jordan, Marc, **Chinoiserie**, Oxford University Press 2001, <http://www.mywire.com/a/Oxford-Companion-Western-Art/Chinoiserie/9598672/>
- (*) **William Kilburn** (1745-1818) Bitki ilustrasyonları ve kaliko tasarımları yapan İngiliz sanatçı. Victoria and Albert Museum'da Kilburn Album adı altında sulu boya desenleri koleksiyonu bulunmaktadır
13. http://www.kapidergisi.com/dekorasyon-188-Hepburn_evlerin_de_ilhami_oldu-kapi.html

KATKILAR